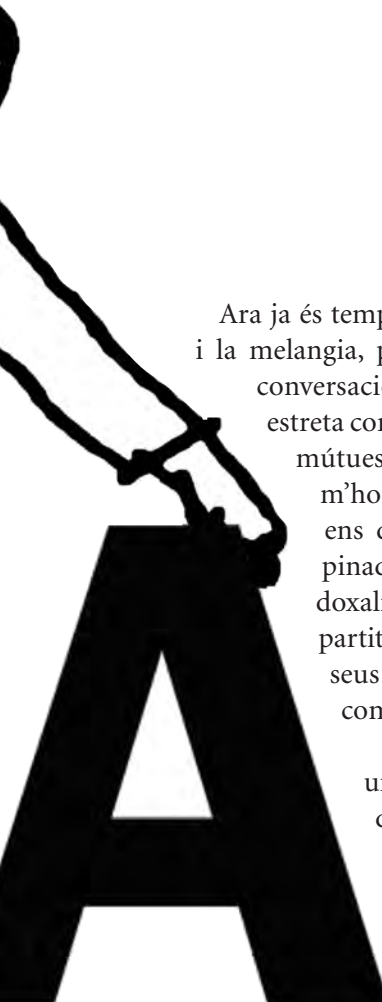

JOAN BROSSA, EN EL RECORD

JOSEP ROMEU I FIGUERAS

Ara ja és temps de recordar-lo, entre el dolor i la melangia, per tantes i tantes ocasions de conversació i d'intercanvi d'idees i un estreta conjunció i una simpatia que foren mútues i que m'honoraren i encara m'honoren. No fa gaire que

ens deixà, sobtat per una mort inopinada i brutal, en un clima paradoxalment festiu, entusiasta i compartit preparatori de la celebració dels seus vuitanta anys, que havia de complir uns pocs dies més tard.

Morí en plena glòria, i no és una frase feta sinó la constatació d'un estat general d'aquiescència pública per la seva obra variada i extensíssima, de reconeixement i d'estima compartits i sentits, sigui el que es vulgui el grau de mimetisme i d'esnobisme de tants,

incultes o suposadament assabentats i coneixents que s'aferren als qui valen i sobresurten emparats per un ambient propici que confereix renom i dels quals "tothom en parla".

Però és cert, ben cert, que es mereixia l'anomenada col·lectiva i el renom atorgat a una obra vasta, irrepetible i d'una fabulosa personalitat. Li costà molt aconseguir-ho, tanmateix. Treballà anys i panys, potser ja des de finals de la Guerra Civil i, en tot cas, durant llarg temps, des de l'inici del franquisme als anys setanta, fins exactament el

1970, quan publicà, als seus cinquanta-un anys d'edat, el seu llibre *Poesia rasa*, que reunia poemaris d'èpoques passades. La travessia del desert fou aclaparadora en el silenci i l'ostracisme, però fructífera especialment en el camp de la poesia i el teatre. Conegué mentrestant Joan Miró, fundà la revista avantguardista d'art *Dau al set*, en què col·laborà al costat de pensadors i pintors, d'on prové l'enfortiment de la seva coneixença de Tàpies, Ponç i Cuixart, que explica una part important del seu pensament, de la seva obra i la innovació en els corrents estètics de l'avantguarda de postguerra.

A partir de 1970 es va reunint i publicant la seva extensa producció dramàtica i va apareixent successivament una sèrie de llibres miscel·lanis contenint poemaris antics que el poeta recull i ordena amb cura i precisió. Són poemes engatjats en el pensament i la praxi marxistes, combatius i denunciadors i àdhuc, sovint, anihiladors. Després es va dibuixant la reconeixença de l'obra poètica ja assolida, sobrevenen els poemaris nous amb una freqüència insòlita, amb contingut més serè i, d'una manera o altra, més compromès amb la realitat i les vivències existencials de cada dia i més connectat amb l'experiència universal i humana; sempre, però, sota el signe de la modernitat i del neosurrealisme, com deia ell, que practicà sempre, sigui política o ideològica l'obra, sigui encara i sempre denunciadora dels errors socials o de les febleses dels homes.

Tingué una mentalitat encuriosida que s'en-

tusiasmava per la part més lúdica i fins i tot irracional o arracional de l'espectacle envoltant i la cara oculta de l'existència i de les coses. Practicava els jocs de màgia, els de mans i els de naips, i el transvestisme, i s'enderiava pel circ, la simbologia de l'alfabet i per tot allò que el pogués conduir a donar un altre sentit i un altre significat a l'ordre convencional establert del cosmos habitualment acceptat. La realitat i la sobrealitat envoltant són vistes en els anomenats poemes quotidians i poemes visuals, aquests, amb signes, lletres i figures contenint símbols i missatges analògics i referencials. Les seves reflexions sobre l'escriptura, especialment la poètica, són neguitoses, per tal com impliquen el busseig en un món escàpol en el qual el llenguatge és tota una simbologia inaprehensible que l'escriptura, i menys el poeta, no pot dominar a causa de la imprecisió, duplicitat o multiplicitat dels mots i els seus innúmers referents. D'aquí ve, en especial en els darrers poemaris, la recerca en la llengua parlada com a fenomen espontani i natural que cau més enllà de la raó i se n'escapa i les múltiples disquisicions en la combinatòria de paraules a l'ús amb el sistema múltiple i complex de la realitat acostumada i amb el d'una altra d'oculta i transcendent, que potser ens podria descobrir el sentit de l'existència i els símbols que la representen.

No es pot parlar d'automatisme en el naixement i l'expressió d'aquesta obra, de tota aquesta obra extensa i ambiciosa en la seva voluntat de comprendre la realitat oculta de les coses i les paraules d'una manera global, sinó d'un principi rector sòlid i impulsor de recerca de novetat que doni un sentit a la vida i al món tot capgirant-ne els components de base. En l'aspecte de l'expressió externa, el metre, la rima o l'estrofa hi són emprats amb llibertat, una llibertat que obedi a desigis d'espontaneïtat i refús de traves formals, però que no suposa necessàriament automatisme, perquè el poeta de vegades s'ha volgut imposar lliurement esquemes sòlids de versificació en emprar formes reglades sota mòduls estric-

FOTO: ANTONI BERNAT

Joan Brossa

(1986-1991 Poemas objeto e instalaciones)

tes i antics de segles, com són l'oda sàfica, la sextina, el sonet, el romanç i formes populars, segurament per una pareneria de la pròpia habilitat i com a contrapès de la versificació lliure.

Brossa ha aconseguit una totalitat en la recerca de l'expressió artística en el camp de les lletres i de la plàstica. Una necessitat d'abast universal l'ha empès a definir-se pràcticament i realísticament en el teatre, des de pinzellades dramàtiques breus i colpidores, o simplement enginyoses i divertides, fins a obres escèniques de durada corrent, sempre movent-se entre l'humor o la ironia i el dramatisme inherent a la condició de l'home. D'aquest teatre, ell en deia poesia escènica. La producció en aquest sentit és realment extensa i té un autèntic interès, però ha estat escassament portada a les taules, perquè la novetat i la singularitat escapen sovint a la intel·lecció de l'espectador corrent. Un altre camp, més pur, el de la poesia, li ha donat un prestigi més manifest, més celebrat, més admès a través dels anys. Ja ens n'hem ocupat en essència. Però des d'uns quants anys ençà, han estat les seves realitzacions plàstiques i sempre molt intencionades, allò que li ha valgut l'aplaudiment unànim dels espectadors i crítics d'art. Podríem dir amb certesa que es tracta de poemes-objecte, des del conreu esculpit de lletres de l'alfabet, especialment la A, la preferida per l'autor i que s'alça, petrificada, almenys en dos indrets de Barcelona, a jocs d'enginy i a humorades denunciadores, com la levita amb la bandera espanyola pintada a l'es-

quena i als faldons sostinguda per una cadira, per posar un exemple a l'atzar. Tot condueix al mateix: a la unicitat d'expressió del pensament i les vivències a través de tres formes comunicatives que es completen i que per cadascuna d'elles per separat la realització total i completa no existiria. A la mateixa necessitat es deuen els exercicis que en privat feia l'autor de jocs de mans i de màgia i altres pràctiques lúdicament semblants.

Conservo emocionadament molts records de Joan Brossa, d'intimitat i de professió. Algunes vegades havia dinat amb el meu fill Jordi i li havia parlat respectuosament de mi i m'enviava, a través d'ell, "expressions", però no ens coneixíem personalment. Va ésser, si la memòria no em traïx, el 1980 quan em va venir a veure a casa, amb el seu posat potser en aparença una mica tímid, però amb una bonhomia manifesta i amb una acuitat remarcable i sorprenent en la conversa sota formes col·loquials i senzilles. Vam simpatitzar tot seguit i esdevinguérem amics corals des d'aleshores. L'objecte concret de la visita era demanar-me el pròleg a un llibre seu de sextines que tenia endegat per a la impremta. Me'l demanà amb naturalitat i traient-ne importància: "Només un parell de pàgines de presentació", digué. Però aquestes poques pàgines es convertiren en un llarg estudi sobre el gènere indicat i una crítica de l'obra, que s'imprimiren en el seu llibre nou: *Vint-i-set sextines i un sonet* (1981). En conservo un molt agraït record, perquè Brossa me'l dedicà.

El motiu primordial de la petició de pròleg era perquè jo havia publicat a la revista *Els Marges* (1973), de la Universitat Autònoma de Barcelona, un treball en el qual reproduïa velles sextines catalanes del segle XVII i estudiava la complicada tècnica formal d'aquesta antiga manera poètica, des del seu inventor, el trobador Arnaut Daniel. Brossa repetia sovint que sense aquest treball mai no hauria tret l'entrellat d'una forma tan complexa com aquesta. Més tard em tornà a distingir demanant-me un altre pròleg, aquesta vegada per al seu recull de diversos poemaris datats d'èpoques

diferents, titulat *Ball de sang*, un llibre de llibres, doncs, sortit de la impremta el 1982.

Venia sovint a casa a fer una visita d'amistat i companyonia. Hi venia acomboiat gairebé sempre d'admiradores i admiradors que s'havien ocupat de la seva obra. Em portava els seus llibres recents i opuscles diversos en els quals havia col·laborat, i me'ls dedicava i signava. Me'ls dedicava i signava en llapis, tal com fan els gravadors -pintors o dibuixants- en els llibres i estampes de bibliòfils, perquè "si ho prefereixes, puguis esborrar amb goma la dedicatòria i el meu nom", em deia amb modèstia i potser resignadament.

Em sobrevenen moltes membrances d'una amistat que ens havia unit entre la simpatia i el respecte a l'obra mútua. Prou sé la qualitat humana d'ell, la seva naturalitat respectuosa, el seu subtil sentit de l'humor -en un homenatge que li tributàrem a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona parlà al final de les intervencions, i digué que se sentia com aquell home que es fingí difunt per escoltar i saber què deien d'ell de cos present, la capacitat lúdica que li feia possible la fantasia i la comprensió humana més enllà de l'home mateix i el seu entorn, la capacitat sorprenent de treball que desplegava, fins al punt d'afectar-li greument la salut als darrers de la seva vida, l'agudesesa i la subtilitat del seu pensament, reflectides en la seva poesia, el seu teatre, els seus poemes-objecte, i, entre tantes i tantes altres qualitats, la fidelitat i la fermetat a la seva ideologia social i artística, a la llengua i a l'amistat.

JOSEP ROMEU I FIGUERAS (Òdena, 1917) poeta, crític literari i investigador, ha estat professor de literatura catalana a la UAB i professor d'investigació al CSIC. En la recerca, s'ha especialitzat en l'estudi i el llegendari populars, el folklore, la cançonística medieval i renaixentista i, d'una manera particular, el teatre català antic. La seva poesia s'agrupa a *Tots els poemes* (1993) i *Temps* (1995).